

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема: „Предшколски програм у Републици Српској као чинилац учења и развоја дјецe“
Кандидат: мр Наташа Цвијановић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео комисију:

Дана **18.03.2016.** године на седници **Наставно-научног већа Филозофског факултета** Универзитета у Новом Саду именована комисија.

2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

- Др **Милка Ољача**, професор емеритус Универзитета у Н. Саду, председница комисије;
- Др **Слађана Зуковић**, ванредни професор за ужу научну област Педагогија, изабрана у звање 29.10.2013. године, запослена на Филозофском факултету у Новом Саду, чланица;
- Др **Јасмина Клеменовић**, редовни професор за ужу научну област Педагогија, изабрана у звање 03.06.2015. године, запослена на Филозофском факултету у Н. Саду, менторка.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме: **Наташа, Фрањо, Цвијановић**
2. Датум рођења, општина, република: **05.10.1973., Прњавор, БиХ.**
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: **02.05.2010., Филозофски факултет Универзитета у Бања Луци, „Вриједносне оријентације младих и преференције њиховог слободног времена“.**
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: **Педагогија**

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Предшколски програм у Републици Српској као чинилац учења и развоја дјецe

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Навести кратак садржај са знаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска дисертација Наташе Цвијановић садржи укупно 237 страна и састоји се из две веће целине - теоријског и емпиријског дела рада.

Теоријски део дисертације следи након *Уводног разматрања* (од 15. до 19. стране) и представља целину састављену од четири заокружена поглавља на 127 страна: *Програм предшколског васпитања и образовања* (од 19. до 80. стране); *Рано учење и развој дијецe* (од 80. до 131. стране); *Укљученост дјецe у предшколске програме и њихово рано учење - постојање међузависности* (од 131. до 135. стране) и *Тангентна истраживања и њихов преглед* (од 135. до 147. стране).

Након теоријског дела дисертације следи приказ тока и резултата емпиријског неексперименталног истраживања (*Приступ емпиријском неексперименталном истраживању* од 147. до 167. стране) са интерпретацијом резултата (*Резултати истраживања и интерпретација резултата* од 167. до 190. стране), те *Рекapитулацијом налаза истраживања* (од 190. до 196. стране).

Рад садржи 7 шема, 31 табелу и 16 графикана. Завршава се поглављем *Литература* које представља списак референци на српском, хрватском и енглеском језику и обухвата 237 библиографских јединица. У *Прилозима* су изложени инструменти истраживања, као и резултати одређених статистичких поступака који су примењени приликом обраде добијених података.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У теоријском делу рада на 127 страна у четири целине приказана је теоријска основа за операционализацију конструкта приказаног кроз сам наслов дисертације. У делу рада под називом *Програм предшколског васпитања и образовања* кандидаткиња даје приказ предшколског програма као основе институционалног предшколског васпитања и образовања наводећи притом одређења појма предшколског програма и појма курикулум, те приказујући појмовно разграничење ова два појма. Након тога, у делу рада који се бави развојем предшколских програма, односно курикулума, приказана су најзначајнија теоријска усмерења у њиховом стварању што доприноси разумевању њихове сложене природе. Надаље, приказане су бројне класификације предшколских програма и описане разлике између традиционалних и савремених предшколских програма, као и однос програма и васпитне праксе. Један део дисертације је посвећен програму предшколског васпитања и образовања у Републици Српској те легислативи која се последњих година појавила у тој области са циљем да се повећа обухват деце предшколским васпитањем и образовањем.

У делу рада под називом *Рано учење и развој дјецe* (од 80. до 131. стране) систематично су изложена схватања о раном учењу кроз историју и одређења појма раног учења (од 80. до 84. стране). Поред констатација о основним карактеристикама раног учења и законитостима психофизичког развоја, те развојним карактеристикама детета раног узраста (од 84. до 100. стране), кандидаткиња нас упознаје о различитим приступима, стајалиштима, одређењима и дефиницијама у погледу значаја и важности појединих фактора на свеукупан физички и психички развој личности (од 100. до 101. стране), те закључује да нашу усмереност и опредељење ка нечему, поред срединских околности, економских могућности, васпитности, одређује и наша биолошка основа, односно наш организам у целини (од 101. до 106. стране). Како се свака друштвена појава, њен настанак и развој, посматра у оквиру друштвеног контекста у којем се јавља и у којем егзистира, тако је кандидаткиња појаву раног учења и васпитања посматрала у односу са осталим друштвеним манифестацијама, када је, руководећи се оваквом теоријском оријентацијом, скренула пажњу на још неке битне компоненте за даље тумачење раног учења и развоја, попут: политичке и економске, културолошке условљености дечјег развоја, програме заједнице као подршке раном васпитању, те породице као „неинституционалне“ компоненте дечјег развоја (од 106. до 121. стране). Овај део дисертације уоквирен је приказом односа дечије игре и раног учења, те значаја раног учења за дете и користи од улагања у рано учење за друштво (од 121. до 131. стране).

У делу рада под називом *Укљученост дјецe у предшколске програме и њихово рано учење* (од 131. до 135. стране) кандидаткиња је настојала да утврди постојање међузависности ова два конструкта. Она изводи закључак да програм предшколског васпитања и образовања одражава специфичне обрасце односа између доносиоца одлука, професионалаца, породица и деце, те комбинације културних претпоставки и тежњи заједнице да креира аутентичну васпитну праксу током дужег временског периода.

У последњем делу теоријског приступа дисертације под називом *Тангентна истраживања и њихов преглед* (од 131. до 135. стране) упознати смо са неколико најзначајнијих истраживачких питања око којих се крећу истраживачке студије, када је установљено да су истраживања усмерена углавном на испитивање ефеката предшколских програма најчешће у односу на: когнитивни развој, социјални развој, бригу и дечју његу, породицу и значај за појединца и друштво (од 135. до 147. стране). Методолошки део дисертације под називом *Приступ емпиријском неексперименталном истраживању* (од 147. до 167. стране) садржи методолошка обележја емпиријског приступа

истраживању којим је утврђиван однос између предшколског програма у Републици Српској и процеса раног учења деце кроз питања о: утврђивању проблема и предмета истраживања, дефинисања циљева, задатака и хипотеза истраживања, метода, техника и инструмената, прегледа изабраног узорка, приказа начина прикупљања података, те њихове статистичке обраде.

У оквиру поглавља *Резултати истраживања и интерпретација резултата* (од 167. до 190. стране) представљена је анализа резултата кроз сагледавање исхода учења кроз четири аспекта развоја деце предвиђених Програмом и утврђено који су најдоминантнији аспекти развоја те каква је повезаност између њих. Такође проверена је детерминисаност између не/похађања предшколског програма и сваког од четири аспекта развоја детета, те су анализиране везе између аспеката развоја детета и социоекономског статуса породице. Сагледани су и показатељи родитељске укључености и посвећености родитељској улози након чега је утврђен однос између ње и индикатора развоја деце. На крају овог дела рада установљено је и на које аспекте развоја предшколски програм највише утиче, те су такође, уочене предикције похађања предшколског програма и родитељске укључености путем појединих аспеката развоја за спремност детета за полазак у школу. Резултати и интерпретација резултата је приказана у оквиру целина: 1. Израженост појединих аспеката развоја и постојање узajамних веза између њих (од 168. до 172. стране), 2. Међузависност похађања предшколског програма и сваког од четири аспекта развоја (да или не) и њихова развијеност у односу на социоекономски статус породице (од 172. до 178. стране), 3. Родитељска укљученост и посвећеност родитељству на основу њихове самопроцене (од 178. до 180. стране), 4. Ефекат похађања предшколског програма, пола родитеља и родитељске укључености на аспекте развоја деце (од 180. до 185. стране) и 5. Предикције похађања предшколског програма и родитељске укључености путем појединих аспеката развоја за спремност детета за полазак у школу (од 185. до 190. стране).

У поглављу под називом *Рекapитулација налаза истраживања* (од 190. до 196. стране) указано је на везе између похађања предшколског програма и процеса раног учења деце, те утврђено да оне нису малобројне ни једносмерне. На темељу резултата кандидаткиња констатује да је основна хипотеза од које се пошло у раду, да између похађања предшколског програма и раног учења постоји значајна и изражена међузависност, односно да похађање предшколског програма детерминише рано учење код деце, потврђена. Поред тога, напомиње да је један део посебних хипотеза делимично потврђен, што све скупа указује на специфичност формулације хипотетичких конструкција у односу на изабране варијабле које се упоређују и укрштају, али и на комплексност појаве која се испитивала.

Пред крај рада приказана је *Литература* кориштена у изради дисертације (од 204. до 216. стране) са 237 референци релевантних за широко постављен теоријско-методолошки оквир и поређење резултата истраживања са налазима других студија.

На самом крају дисертације налази се пет прилога (од 216. до 237. стране). Прва два прилога пружају увид у инструменте истраживања. Остали прилози представљају допуну и односе се на паралелне анализа за утврђивање броја фактора у оквиру Скале за утврђивање испољености развојних аспеката деце и Упитника за родитеље, дескриптивне показатеље изабраног узорка те на корелацију између свих задржаних ставки које се односе на сва четири индикатора развоја.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији уз напомену: таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Објављени радови:

Цвијановић, Н. (2012). *Пројена и анализа психофизичког статуса дјетца предшколског узраста*. У књизи „Учење је игра“ (стр. 33-39). Бања Лука: Мако Принт.

Саопштења на научним скуповима:

1) „Подршка родитељству путем предшколског васпитања и образовања – позиција и улога Министарства просвете и културе у популационој политици Републике Српске“ на Конференцији *Улога и задаци предшколских установа у популационој политици*

Републике Српске, 18.03.2014. године на Мраковици.

2) „Улога и значај предшколских установа у популационој политици Републике Српске“, на Конференцији *Улога локалних заједница и предшколских установа у популационој политици Републике Српске*, 21.01.2015. године.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултате истраживања кандидаткиња је представила кроз пет поглавља: 1. Израженост појединих аспеката развоја и постојање узајамних веза између њих (од 168. до 172. стране), 2. Међузависност похађања предшколског програма и сваког од четири аспекта развоја (да или не) и њихова развијеност у односу на социоекономски статус породице (од 172. до 178. стране), 3. Родитељска укљученост и посвећеност родитељству на основу њихове самопроцјене (од 178. до 180. стране), 4. Ефекат похађања предшколског програма, пола родитеља и родитељске укључености на аспекте развоја дјете (од 180. до 185. стране и 5. Предикције похађања предшколског програма и родитељске укључености путем појединих аспеката развоја за спремност дјетета за полазак у школу од 185. до 190. стране). Након тога је, у посебном поглављу извршена *Реконструкција налаза истраживања* (од 190. до 196. стране) кроз коју су доследно анализирани полазне истраживачке хипотезе и изведени релевантни закључци.

У делу рада који се односи на *Закључна разматрања и могуће правце дјеловања* (од 196. до 204. стране) приказане су педагошке импликације и смернице за даља истраживања сличне проблематике. Током истраживања, кандидаткиња је дошла и до неких сазнања која нису била у директној вези са потврђивањем постављених хипотеза, као на примјер, недовољно јасна позиција исхода учења унутар аспеката развоја деце приказаних у званичном Програму. На основу резултата уочено је да је могуће организовати другачију структуру понуђених исхода учења, што би могло довести до промена које се односе на планирање васпитно-образовне праксе у предшколској установи. Како су исходи основа за креирање васпитно-образовног процеса званичног Програма, битно је нагласити да се изабрани исходи протежу кроз више разноврсних активности, исто као што се једном активношћу може обухватити више исхода, што је и наведено у Радној књизи, притом водећи рачуна о претходним искуствима, знањима, вештинама и понашању деце, као и о потреби једнаке заступљености исхода који произлазе из четири различита аспекта развоја. Све то указује на комплексност процеса планирања и припремања васпитно-образовног рада који представља операционализацију самог програма. Било каква „реконструкција“ Програма довела би до измена у процесу одређивања жељених исхода учења, избора активности, материјала и опреме којим ће се до жељених исхода доћи, што би довело до измене садржајне структуре и принципијелних одређења Програма.

Поред тога, резултати овог истраживања показали су да је породично окружење незаобилазан и врло утицајан фактор у одрастању детета, те да структура породице и место у коме породица живи играју важну улогу у развоју детета. Како су деца из породица са оба родитеља остварила виши скор приликом мерења развијености појединих развојних аспеката, кандидаткиња претпоставља да је то последица веће родитељске посвећености родитељској улози и њихове могућности да своје породичне обавезе деле међу собом. Самохрани родитељи су више усмерени на решавање егзистенцијалних питања и обезбеђења основних услова за живот, што им ускраћује прилику да више времена проводе са својом децом, што их опет доводи у неравноправан положај у односу на родитеље који заједнички подижу своју децу. Исто тако, кандидаткиња претпоставља да и односи између родитеља и заједничка брига и љубав усмерена ка њиховој деци доприноси лакшем савладавању изазова који се током одрастања појављују пред њиховим дететом. Такође, деца из градских средина показала су да имају израженије све аспекте развоја, што је било донекле и очекивано. Објашњавајући резултат пропорционалне везе развојних аспеката деце и нивоа образовања њихових родитеља, кандидаткиња претпоставља да боље познавање природе детета и његових потреба

долази од стране родитеља са вишим нивоом образовања у односу на родитеље са нижим образовним степеном, што упућује на потребу озбиљнијег рада са младим родитељима и њиховог упознавања са психологијом дечјег развоја. У погледу родитељске укључености, као најдоминантнија издвојила се брига родитеља за развој моторике детета, док су нешто мање родитељи показали оријентацију ка активностима које се везују за школу, креативност и интелектуални развој детета. Гледајући генерално димензију родитељске укључености, уочено је да, иако нису најизраженије, активности родитеља које се односе на креативност и интелектуални развој остварују значајне ефекте на све аспекте развоја, а посебно на интелектуални аспект развоја. Све ово говори о израженој улози породице и породичног окружења на раст и развој деце, као и то да се може претпоставити да постоји комбинација и узајамна веза стицања когнитивних и афективних вештина.

На основу добијених налаза и резултата истраживања кандидат мр Наташа Цвијановић сматра да се питању предшколског васпитања и образовања у будућности треба посветити посебна пажња, те да му се треба приступити са аспекта комплементарности циљева васпитања и образовања, социјалних и економских потреба, политичких захтева, али и индивидуалности детета те визије друштва у којем оно живи и расте. Такође, налази упућују на потребу додатног преиспитивања програмске концепције и приступа предшколству у Српској. У том смислу, кандидаткиња сматра да је неопходно: 1) *преиспитати структуру предшколског програма* будући да свака измена почива на релевантним теоријама учења и развоја деце, али и евалуацији програма и резултатима студија, стварајући тако нову перспективу програма, што би могло да допринесе промени у процесу планирања и израде нове педагошке документације која прати овај веома комплексан и захтеван процес; 2) *преиспитати уписну политику на наставничким факултетима* и унапредити иницијално образовање, као и професионални развој васпитача и учитеља, почев од избора студената приликом уписа на факултете, преко преиспитивања постојећих и израде савременијих студијских програма. Прихваћена пракса приликом уписа на учитељским факултетима заснована је, нажалост, на негативној селекцији, што доводи до продукције слабијег васпитачног и наставничког кадра; 3) *улагати у стручно усавршавање васпитача* будући да анализа предшколског програма указује на значај и улогу наставника у односу на развој дечјих диспозиција, те је стога потребно проблематизовати ово питање у даљим истраживањима, као и дефинисати јасну политику и стратегију континуираног стручног усавршавања која ће бити усаглашена са савременим филозофијама васпитања предшколске деце; 4. *стварање бољих услова за децу која одрастају у нестимулативном окружењу* кроз организовање радионица за родитеље/старатеље о активном учењу са намером да се родитељи боље оспособе и упознају са адекватним начинима рада са децом, да се информишу о значају раног учења уопште. Исто тако, могуће је у сарадњи са другим стручним установама остваривати психосоцијалну подршку за најосетљивију групу деце, развијати програме за родитеље како би се стимулисали за боље коришћење већ постојећих ресурса у заједници као и услуга које ови ресурси пружају (преко предшколских установа, основних школа, библиотека, здравствених установа, актуелних догађаја и слично), те све то учинити видљивијим стварањем водича за родитеље где се наводе главни ресурси, али и заговарањем кроз телевизијске и радио емисије и локалне новине; 5) *улагати у рано образовање и издајати више средстава за предшколске програме* за шта постоје јасни аргументи који указују на потребу већег улагања у рано образовање за сву децу, посебно за децу из руралних средина, децу самохраних родитеља, те децу из породица које пружају лошије стимулативно окружење; 6) *повећати обухват предшколским васпитањем и образовањем* будући да оно поред тога што подстиче квалитетан развој детета, пружа родитељима подршку у њиховој родитељској улози. Процент обухвата могао би се повећати стварањем нових просторних услова за реализацију предшколског програма кроз реконструкцију и адаптацију постојећих, те изградњу нових објеката предшколских установа и других објеката, кроз израду програма јавно-приватног партнерства за јединице локалне самоуправе у којима постоји велики број деце за које нема услова за укључивање у

предшколски програм у јавним предшколским установама, кроз програм у години пред полазак у школу, те укључивање невладиног сектора кроз различите облике подршке.

Ово су само неке од мера које се могу предузети како би се унапредио и побољшао квалитет живота деце и њихових родитеља, а рано учење посматрало као снажан ослонац деци у задовољавању њихових развојних потреба и породицама незаобилазан фактор у остваривању њихове сложене родитељске улоге.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Комисија оцењује да је мр Наташа Цвијановић веома успешно реализовала предвиђено истраживање и да је систематизовано и прегледно презентовала добијене резултате истраживања, и из њих изведене закључке. Интерпретација и анализа добијених резултата обављена је у складу са постављеним циљем и задацима истраживања. Такође, Комисија оцењује да је мр Наташа Цвијановић веома исцрпна у анализама, али и опрезна у доношењу закључака. Овакав приступ у приказу и тумачењу резултата истраживања омогућио је да бројна педагошка питања која су покренута у овој докторској дисертацији буду подстицај за даља промишљања и другачије перспективе. У том оквиру општи закључци истраживања синтетизовани су кроз извођење педагошких импликација које су веома успешно апострофиране у завршном делу докторске дисертације. Поменуте импликације суштински се односе на истицање улоге предшколских програма и институција као фактора развоја и учења деце предшколског узраста. Системским приступом кандидаткиња захвата све важне елементе (програмске, кадровске, популационе) који могу допринети унапређивању квалитета предшколских програма и јачању њиховог утицаја на децу и родитеље кроз партнерско оснаживање васпитно-образовне улоге породице и укључивање заједнице.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.

На основу прегледа и анализе докторске дисертације мр Наташа Цвијановић, Комисија оцењује да је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме и да садржи све битне елементе. Методолошки оквир истраживања је прецизно и јасно постављен. Приликом обраде добијених података коришћени су адекватни статистички поступци, а квантитативна и квалитативна анализа и интерпретација добијених резултата истраживања је ваљано научно утемељена. Закључци проучавања су аргументовани и одмерени. У обављеним анализама испољен је висок ниво истраживачке креативности и инвентивности, као и способности издвајања онога што је релевантно за постављени проблем истраживања. Такође, кандидаткиња јасно и прецизно излаже своје ставове и показује константну истраживачку упитаност и отвореност за нове проблеме.

Докторска дисертација мр Наташе Цвијановић представља оригиналан допринос науци, пре свега, због опредељења да се емпиријски испитају и анализирају ефекти предшколског васпитања и образовања у Републици Српској, те утврди утицај предшколских програма на

рано учење и развој деце испитивањем међузависности похађања ових програма и дечјег развоја посматраног кроз аспект физичког, социо-емоционалног, интелектуално-, стваралачког и говорно-комуникацијског развоја, при чему су уважене и особености породичног контекста у којем деца одрастају. У том смислу, Комисија је сагласна у оцени да добијени резултати истраживања, поред тога што дају значајан допринос у проучавању савремених предшколских програма и расветљавању питања њихових ефеката, пружају и веома важан допринос процесу евалуације и вредновања њихове реализације у конкретном друштвено-историјском контексту. Стога се може рећи да добијени резултати имају и велики практични значај јер подстичу на даље преиспитивање темељних поставки програмске концепције која се примењује у васпитно-образовном раду са децом предшколског узраста у Републици Српској.

У складу са наведеним, Комисија оцењује да рад мр Наташа Цвијановић представља значајан прилог теорији и пракси предшколског васпитања и образовања, као и подстицај и извор нових и даљих проучавања. У обради теме има питања која захтевају потпуније разјашњење, али ће о томе бити више речи приликом усмене одбране.

Х ПРЕДЛОГ: На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

На основу свега изложеног Комисија оцењује да докторска дисертација мр Наташе Цвијановић **испуњава све услове** који се овој врсти рада постављају и са задовољством предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Новом Саду да се докторска дисертација **прихвати, а кандидату одобри усмена одбрана.**

Дана: 12.04.2016. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

_____
Др Милка Ољача, професор емеритус Универзитета у Новом Саду

_____
Др Слађана Зуковић, ванредни професор Филозофског факултета у Н. Саду

_____
Др Јасмина Клеменовић, редовни професор Филозофског факултета у Н.Саду

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.